

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора,
академіка НАПН України Шевченко Галини Павлівни
на дисертаційне дослідження Гончар Людмили Вікторівни
«Теоретико-методичні засади формування гуманних
батьківсько-дитячих взаємин», поданого на здобуття наукового
ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07-
теорія і методика виховання**

Даріо Салас Соммер у своїй прекрасній монографії «Мораль ХХІ століття» підкреслив, що мораль - це об'єктивна реальність, яка представляє собою сукупність законів природи, дотримання яких сприяє розвитку вищої свідомості, а їхнє порушення викликає падіння життєвої енергії і деградацію людини. А високий рівень свідомості забезпечує гармонію з самим собою, еволюцію внутрішнього світу, перетворення внутрішнього духовного світу в основну цінність особистості. Невід'ємним компонентом моралі є гуманізм. Вже на початку свого виникнення поняття «гуманізм» було невіддільним від проблем освіти і виховання «гуманності», як характеристики людини в суспільстві-людини добра з «почуттям блага у відносинах з іншими». Підкреслюючи глибинні ідеї гуманізму в освіті і вихованні людини, академік Д.С.Лихачов наголошував на необхідності розвивати гуманітарну культуру, культуру добру і виховуючу, що закладає свободу вибору професії і застосування творчих сил, сприяє відродженню почуття власної гідності, репутації людини як чогось вищого, відродження совісті і честі. Отже, проблема виховання підростаючих поколінь на гуманістичних позиціях є вічною.

Не менш значущою проблемою для життя людини є проблема блага сім'ї, комфортності життя у співдружності, взаємодопомоги, взаєморозуміння різних поколінь, взаємопідтримки, гуманних взаємин дітей і батьків, від чого залежить майбутнє будь-якої держави і будь-якої цивілізації. Саме в цьому контексті дисертаційне дослідження Гончар Людмили Вікторівни є надзвичайно актуальним. Ця актуальність обумовлена

в наш час багатьма кризовими явищами, яка негативно впливає на сімейне виховання дітей. Актуальність дослідження полягає і в спробі автора розкрити батьківсько-дитячі взаємини в контексті багатьох чинників, що впливають на особливості виховання дітей молодшого і підліткового віку в наше сьогодення.

Структура дисертації має чітку логічну побудову і складається із вступу, п'яти розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Кожний розділ відповідає поставленим завданням. Чітко визначене категоріальне поле дослідження, що сприяло ефективному забезпеченню логіки наукового пошуку, науковому обґрунтуванню основних положень дисертацій згідно поставленим завданням. Обґрунтованість наукових результатів рецензованої роботи забезпечена використанням комплексу методів дослідження: теоретичних, емпіричних, математичних.

Наукова новизна дисертації полягає у визначенні та обґрунтуванні теоретико-методичних засад формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку, розроблено і обґрунтовано структурно-функціональну модель формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи та педагогічні умови її ефективної реалізації.

Слід підкреслити чіткість побудови концепції, яка ґрунтується на поєднанні методологічного, теоретичного і практичного підходів. Дисертація побудована на використанні гуманістичного, особистісно-орієнтованого, аксіологічного, компетентнісного, системного, суб'єкт-суб'єктного методологічних підходів.

Аналіз теоретичних розділів дисертації свідчить про глибину розуміння автором поставленої проблеми, про широку ерудицію, всебічне знання вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, що дало можливість розкрити на достатньо високому сучасному науковому філософському, психологічному та педагогічному рівнях означену проблему.

Критичне опрацювання значного масиву літератури, системний аналіз наукових праць і нормативних документів дало дисертантці змогу чітко визначити та охарактеризувати ключове поняття дослідження та його структурні компоненти. Науково доказово розкрито поняття “гуманні батьківсько-дитячі взаємини” як такі двосторонні динамічні суб’єкт-суб’єктні міжособисті зв’язки, основою яких є синтез моральних знань, мотивів, почуттів, що зумовлює усвідомлене обопільне емоційно-ціннісне ставлення батьків і дітей, яке стійко виявляється в реальній поведінці; визначає три взаємопов’язані і взаємозумовлені структурні компоненти цього феномену стосовно дітей молодшого шкільного і підліткового віку та їхніх батьків (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний компоненти).

Дисертанткою логічно визначено критерії (знання про гуманні взаємини; емоційно-ціннісне ставлення і прагнення виявляти гуманні якості у взаємодії; прояв гуманних взаємин у реальному житті) та відповідні показники сформованості гуманних взаємин дітей молодшого шкільного і підліткового віку з батьками (окремо з боку дітей і батьків).

Привертає до себе увагу всебічний аналіз наукових підходів до вивчення батьківсько-дитячих взаємин у сім’ї: психоаналітичний підхід, епігенетична концепція розвитку особистості, інтерперсональна поведінка, трнсакційний аналіз, біхевіористський підхід, гуманістична концепція виховання. На основі аналізу наукових підходів автор робить висновок про вирішальну роль сім’ї у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин.

Слід зазначити, що дисертанткою достатньо переконливо схарактеризовано суб’єктивні чинники виховного потенціалу сім’ї, батьківська компетентність, виявлені типові помилки батьківсько-дитячих взаємин та здійснено авторську класифікацію сімей. В дисертації глибоко проаналізовано стан сучасного сімейного виховання і названі чинники, які руйнують гуманні взаємини між батьками і дітьми. Дисертантка справедливо наголошує на тому, що сучасна сім’я, перебуваючи на межі різних ціннісних уявлень і моральних ідеалів, переживає трансформаційні зміни, які часто

спричиняють деструктивність її виховної функції, розмиття усталених виховних традицій, зниження батьківської відповідальності, зростання відчуженості між батьками і дітьми.

В експериментальній частині дослідження адекватно підібраний діагностичний інструментарій, що дало змогу виявити такі рівні сформованості гуманних взаємин з батьками (за діагностикою молодших школярів і підлітків): високий, середній, низький. Відповідно до означених рівнів схарактеризовано типологічні групи дітей молодшого шкільного і підліткового віку. Водночас відповідно до визначених критеріїв і показників було схарактеризовано рівні сформованості готовності до гуманних взаємин з дітьми за діагностикою батьків, згідно з означеними критеріями і показниками визначено 3 типи сімей: переважно сприятливі, стабільно сприятливі, епізодично сприятливі.

У дослідженні розроблена на основі теоретичних напрацювань та результатів діагностування структурно-функціональна модель формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи, яка охоплює такі основні блоки: цілемотиваційний, концептуальний, діагностичний, процесуальний, результативний, а також педагогічні умови її ефективної реалізації.

Не викликає сумнівів практичне значення результатів дослідження Гончар Л.В., яке полягає у розробленні та впровадженні в практику роботи загальноосвітніх шкіл: змістового і методичного забезпечення процесу формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин (програма семінарських занять для вчителів “Оптимізація формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин”, програма “Крокуємо до гуманності у взаєминах” (окремо для молодших школярів та підлітків), програма “Виховуємо гуманність у взаєминах з молодшими школярами” (для батьків учнів 1–4 класів) та “Виховуємо гуманність у взаєминах з підлітками” (для батьків учнів 5–9 класів), програма тренінгу для молодших школярів і батьків “Щаслива сім’я”) та ін.

Слід відзначити достатньо обґрунтований підхід дисертантки до вибору педагогічних умов реалізації розробленої структурно-функціональної моделі (збагачення когнітивної, емоційно-ціннісної та поведінково-діяльнісної складових гуманних взаємин молодших школярів і підлітків з батьками у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи; підвищення батьківської компетентності з метою гуманізації батьківсько-дитячих взаємин у сім'ї; орієнтація класних керівників початкової та основної школи на формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин; узгодження виховних позицій вчителів і батьків у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин на засадах партнерської взаємодії; організація спільної культурно-дозвілєвої діяльності батьків і дітей молодшого шкільного і підліткового віку, спрямованої на оптимізацію гуманних взаємин між ними).

Доречним є те, що реалізація педагогічних умов в експериментальних групах відбувалася за допомогою розробленого автором та впровадженого в практику роботи загальноосвітніх шкіл змістово-методичного забезпечення процесу формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин (програма семінарських занять для вчителів “Оптимізація формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин”, програма “Крокуємо до гуманності у взаєминах” (окремо для молодших школярів та підлітків), програма “Виховуємо гуманність у взаєминах з молодшими школярами” (для батьків учнів 1–4 класів) та “Виховуємо гуманність у взаєминах з підлітками” (для батьків учнів 5–9 класів), програма тренінгу для молодших школярів і батьків “Щаслива сім'я”) та ін.

Позитивно оцінюючи результати дисертаційного дослідження Гончар Людмили Вікторівни, вважаємо за необхідне висловити певні міркування, що виникли в процесі рецензування дисертації.

1. Викликає певний сумнів визначення предмета дослідження, він занадто широкий.

2. Мета дослідження, на мій погляд, є звуженою. Ключовий момент в ній полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці структурно-

функціональної моделі формування гуманних взаємин батьків з дітьми молодшого шкільного і підліткового віку у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи, але ж структурно-функціональна модель будується на основі якісних характеристик гуманних взаємин батьків з дітьми.

3. Відсутній зарубіжний досвід гуманного виховання щасливої дитини в сім'ї.

4. В роботі слід було б використати «теорію поколінь», оскільки вічною складною проблемою людства є взаємини дітей і батьків у різному віці.

5. На наш погляд, в дисертації мимохідь говориться про культурний контекст виховання дітей в сім'ї, вплив культурної особистості батьків на виховання культурної особистості дитини. Культурологічний підхід варто було визначити в числі інших підходів до дослідження.

6. Недостатньо використано зв'язок гуманістичного та естетичного виховання, роль мистецтва у вихованні гуманних батьківсько-дитячих взаємин.

7. Слід було б наголосити, на наш погляд, на тому, що у сучасних дітей і батьків існують різні вектори сприйняття світу і людей.

Загальний висновок

Виконане дисертаційне дослідження Гончар Людмили Вікторівни «Теоретико-методичні засади формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин» є самостійним, завершеним, фундаментальним дослідженням актуальної педагогічної проблеми. Розроблені дисертантом теоретичні положення і одержані у процесі проведеного широкого експерименту позитивні результати, є вагомим внеском у розвиток теорії і методики виховання. За якістю дослідження, рівнем наукової новизни одержаних результатів і їх практичною цінністю робота відповідає вимогам пунктів 9, 11 - 14 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України за № 567 від 24. 07. 2013 р. (зі змінами), а її автор

заслугує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, завідувач
кафедри педагогіки Східноукраїнського
національного університету
імені Володимира Даля

Шевченко Г.П.

Підпис доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена НАПН
України Шевченко Г.П. засвідчую:

Власноручний підпис Шевченко Г.П.
стверджую
завідувач загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України